

Marketing menedzsment (2008 / 5-6)

Más ez a válság!

2007 szeptemberében - egy franciaországi pénzügyintézet fizetési képtelensége okán - láthattuk az akkor még be nem azonosított válság első jeleit. 2008 nyarán aztán felgyorsultak az események, a *Lehman Brothers* csődbejutásával robbant a bomba, nyomában csodálkozás, fejetlenség, és sajnos egy mára mindenki által rossznak mondott döntés. Az első helyénvaló reakció csak ezután következett az *AIG* megmentésével (az USA kormánya bevásárolta magát a cégbe, azaz államosította). És ma már tudjuk, hogy világválság van, beláthatatlan időtartammal és még annál is kevésbé előrelátható következményekkel. A napim mindenek előtt válságkezelésre koncentrálok eseményeken némileg felülemelkedve azonban számos megállapítást tehetünk, olyanokat is, amelyek segíthetnek a folyamatok megértésében és talán a majdani új világgazdaság struktúra kialakulásának előrelátásában is.

Globális vagy globalizációs válság

Napjainkban mindenki, beleértve neves közgazdászokat, szociológusokat, globális válságról beszél (Losoncz Miklóst, ÉS, 2008. október 17., Tamás Pál ou, 2008. október 22). A szakmai megnyilvánulások másik visszatérő eleme, hogy a mostani válságot mindenki visszatérően az 1929-33-as válsághoz hasonlítja, mintegy előrevetítve a hosszú és mély folyamatot, s a beláthatatlan következményeket. A fenti megközelítések azonban külsődleges jegyeken alapulnak, és félrevezetőek. A „globális” világméretűt jelent, s ez már az 1929-33-as válságra is jellemző volt, mint akár az előtte lezajlott I. világháború, vagy akár a gótika. Minden országot érintett, még a gyarmatbirodalmakat is az anyaországaik gazdaságának lerombolódása révén. Ma a globalitás, 80 évvel később nem fontos jegy. A mai válság más: nem „globális”, hanem „globalizációs”.

Mi a különbség, mik a különbségek?

Az elmúlt három-négy évtizedben a világgazdaság jelentős mértékben átalakult. Az új folyamatok hajtóereje az *infokommunikációs technológia* megjelenése és elterjedése volt. Ez két iparágat jelent, amely eredetileg külön – külön jelent meg. Az *informatika (számítástechnika)* önálló iparágként gyors növekedéssel hamarosan a tőzsdék sztárja lett, mert túl az informatikai vállalatokon, az is kiderült, hogy minden más ágazatban is nélkülözhetetlen eszközként segítik a vállalkozások folyamatait. A *telekommunikáció (távközlés)* a mobiltelefon megjelenésével új erőre kapva állt egy újabb növekedési pályára. Ezt követően már csak néhány év kellett, s a kettő egyesülve hozta létre az *infokommunikációt*, amelynek első megjelenése a *w@p* volt, s amellyel az informatikai szolgáltatások elérése vált lehetővé távközlési szolgáltatások, azaz a telefonkészüléken keresztül. És a *skype* sem újdonság már...

Az infokommunikációs technológia - *információs technológia (IT)*, *információs-kommunikációs technológia (ICT)* – eredményeképpen létrejött egy új társadalom, amelyet gyakran a *TIME* betűszóval írunk le: ez a távközlés (telecommunication) – informatika (informatics) – média (media) – szórakoztatás (entertainment) angol szavakból született meg. Az első kettő a munka világának, a második kettő a

szabadidő eltöltésének vált meghatározó szereplőjévé. Mindazonáltal az első kettő természetesen a szabadidőben is nagyon fontos „technológiaként” jelen van.

Az új technológia elterjedése tette lehetővé azt is, hogy az GDP-n belül előreugrott a *szolgáltatás*, visszaszorult a hagyományos ipar, s jelentős mértékben lecsökkent a mezőgazdaság szerepe is. Természetes, hogy ez a nemzetgazdaságok szintjén újrastrukturálta a vállalkozásokat, sok olyan új szolgáltatás született, amelynek alapja az új technológia, s amelyek révén az emberek mindennapi élete is teljes mértékben átalakult.

Néhány évvel ezelőtt volt egy kisebb megrázkódtatás, amikor a túlértékelt IT papírok tőzsdei lufija durrant ki, ám ez egy gyors és fut krízis egy influenzajárványnál nem okozott nagyobb megrázkódtatást - bár sokak számára ez is jelentős veszteségeket okozott. A mostani válság azonban méreténél, mélységénél fogva nem összehasonlítható ezzel, s tanácsosabb nem keresni betegséggel leírható hasonlatokat.

Mindez a globalizáció lényege, alapja. S mint lejjebb látni fogjuk, ugyanezek az tényezők játszottak domináns szerepet a mostani válság kialakulásában, s ezért nem elegendő a most kialakult helyzetet *világválságként* (globális válságként) kezelnünk, hanem a mélyebb folyamatokat is figyelembe véve kell azt első globalizációs válságként értelmeznünk.

Vannak egyéb különbségek is

Fontos különbségnek kell tekintenünk, hogy a mostani zavarokat nem az ipar, hanem a szolgáltatások egyike, a *bankszektor* generálta. Ez azért is meglepő, és mindenkit felkészületlenül érintő esemény, mert épp a pénzügyi szektor, a nemzeti és kereskedelmi bankok, a biztosítók, a nagy (és kisebb) tanácsadók cégek jelentették a gazdaság működésének biztonságát. Egy-egy ország gazdasági bajai (pl. Argentína) lokális ügynek tetszettek, s senki nem hitte, hogy épp a lefejlettebb bankrendszerekkel rendelkező országok pénzügyi vállalkozásai robbantanak ki világméretű válságot. Hogy is történhetett ez? Erre a kérdésre is választ kapunk, egy másik, az előzőnél is sokkal meglepőbb különbség következtében.

Ez pedig az, hogy amíg a korábbi világválság *túltermelés* nyomán alakult ki, addig ez a mostani *mesterséges túlkínálatból* következett be. Hogy lehetséges ez? *A bankok az informatika jóvoltából egyszerűen pénzt bocsátottak ki.* (Ezt az állampolgárok esetében *pénzhamisításnak* nevezik: a pénzhamisítás azért büntetendő cselekmény, mert egy bizonyos mennyiség kibocsátása veszélybe sodorhatja a nemzetgazdaságot.) Ezért kizárólag a jegybankok joga pénzt a gazdaságba engedni, s a magas kockázat okán ennek megfelelően nagyon is gondosak e téren. (Ha nem, akkor tudatosan nem azok.) És valójában az, ami a bankszektorban történt: átvitt értelemben ez pénzhamisítás volt, vagy nevezzük *„virtuális pénzhamisításnak”*. S ez is az új technológia révén vált lehetségessé.

Szintén nem elhanyagolható az a különbség sem, ami a *válságkezelésben* látható. Új elem, hogy a *válság megoldásában az államok fontos szerepet vállalnak*, a kapitalizmus jelenkori felfogásától teljesen idegen módon. A piac szabadsága, az állam tartózkodó távolságtartása helyébe aktív szerepet vállalva egyfajta

„*államkapitalizmus*” születik, igaz a válságkezelés okán. Sajátja, hogy az állampolgárokért való felelősséget a korábbinál fokozottabb mértékben vállalja fel, nem bízva azt a polgárok, üzleti vállalkozások piaci tevékenységére. A válság nyomán az állam újra „*népszerűvé*” vált.

Ugyanezt a meglepő fordulatot tapasztaljuk a *nemzetközi szintén* is. A *politikai és gazdasági élet nemzetközi ellenlábasai is összefognak*, egymással több téren is szemben álló országok nyújtanak egymásnak segítséget, világgazdasági versenytársak egyeztetik lépéseiket, mert tudják, hogy ebből a válságból *csak együtt képesek kilábalni*.

Okok?

Be kell látni, hogy egyes – talán politikai alapú - megnyilvánulásoktól eltérően nem immorális „*pénzügyérekre*”, hanem az *új technológia kezelésének, alkalmazásának hiányosságaira, a tapasztalatlanságra kell visszavezetnünk az okokat: egyszerűen nem tudtuk - tudjuk kezelni azt*. Ahogy a gyerekkel kapcsolatban tudjuk, hogy „*kés – villa – olló, nem gyerek kezébe való*”, úgy a számítástechnika használata csak a kellő „*műszaki*” ismeretekkel párosul. Ha az atombomba olyanok kezébe kerül, akik nem látják át annak lehetséges hatásait...

De ne kerüljünk meg egy másik, *emberi aspektust* sem. Nem vitás, hogy az elmúlt évtizedekben a versenyszellem, az individualitás nagyon kiélezetten jelent meg a gazdaság minden szintjén, a világpiaci versenytől a lokális, helyi kis-középvállalkozók piaci küzdelméig. S a verseny sokszor eldurvult. Az *auditáló* cégek jelentései, nagy nemzetközi vállalkozások *csalásai*, a *kreatív könyvelők*, a *korruptió* kicsiben és nagyban - nem csak hazai jelenség.

Ez a *gazdasági felfogás (filozófia? pszichológia?)* párosítva a kiszámíthatatlan *számítástechnikával* együtt hozta létre azt, amit ma globalizációs válságnak hívunk.

Mi várható?

Ez indokolt, de nehéz, ma még szinte megválaszolhatatlan kérdés. Ennek ellenére akkor járunk el helyesen, ha már ma *sok kérdés felteszünk*. Minél hamarabb vannak kérdések, annál hamarabb lesznek válaszok is.

Ma már biztosan látható, hogy *az állam szerepe alapjaiban megváltozik*. A *fejlett országokban az állam mindig a gazdaság szolgálóleányaként igyekezett segíteni annak szereplőit*. Ez logikusan következik abból a felfogásból, hogy az állampolgárnak a piacon magának kell megteremtenie életfeltételeit. Ez még nem „*liberális*” felfogás, hanem a kapitalizmus természetéből - verseny, individualizmus - fakad. E válság nyomán *az állam új szerepbe kerül*. E szerep *objektív alapja* a privatizált pénzügyi társaságok erejéből következik, *szubjektív feltétele* pedig a piacba vetett bizalom megrendülése lesz. Ennek következményeit nehéz belátni, de komoly kérdéssé válhat, nem kevés feszültséget is gerjesztve a versenyszféra *hatékonysági* törekvései és az állami szektor biztonságra törekvő, kockázatkerülő *bürokratikus* döntési mechanizmusa, amihez most már hiteles érvvé válik a gondosság. Másrészt talán ez ad arra is majd lehetőséget, hogy olyan, talán nemzetközi szintű *állami szabályozás* is kialakulhasson, amely gátat szabhat az IT által megteremtődött virtuális lehetőségekkel történő visszaéléseknek.

Fontos kérdés az is, hogy a *nemzet és világgazdasági struktúrák hogyan és mivé alakulnak* át? Nagyobb teret kapnak-e olyan ágazatok, mint a problémás *energiaszektor és agrárágazatok*, az egyre fontosabbá váló *környezetvédelem*? Ha az állam nagyobb mértékben van jelen, ezek a területek épp a hatékonysági problémáik okán kaphatnak nagyobb súlyt.

Miközben kialakult a *globalizáció*, a világgazdaság irányítása még mindig *nemzetállamok* vezetőinek befolyása alatt áll. A világgazdaság legfontosabb szereplői a *G8 csúcson* szoktak találkozni. A világgazdasági válság nyomán várhatóan e nyolc szereplő helyzete nem változik, de feltehető kérdés az is, hogy mi lesz az integrálódni alig, vagy csak nagyon lassan képes *Európával*? S milyen szerephez juthat a nagyok asztalánál *Kína, Brazília vagy India*? A válság eddigi folyamáén pillanatok alatt egy asztalhoz ültek a világ legbefolyásosabb országainak vezetői. De *folymatódik-e majd az együttműködés*, s milyen formában, milyen mélységben? Ennek is jelentős következményei lehetnek.

Sok fontos kérdést feltehetünk még fel: változik-e valamit a *társadalmi berendezkedés*? Társaságok, egyének, szervezettebb formában kaphatnak nagyobb szerepet a megnövekedő *társadalmi felelősségvállalás* során. A *társadalmi szervezetek az ellenőrzésben*, a *társaságok és az egyének pedig a fenntartható fejlődés* elősegítésében vállalhatnak nagyobb szerepet (*good corporate governance, corporate social responsibility*). Sokat változhatnak a tudatosság, felelősség irányában a *fogyasztók* is, új helyzet alakulhat ki a *fogyasztási szokásokban*.

Sok kérdés, sok felvetés, sok bizonytalanság. Várni azonban a válaszok keresésével biztosan nincs idő.

Dr. Bíró Péter